

Formation of citizenship of high school students in a multicultural region: the theoretical and methodological aspect

Bogomolova Natalia

Master of Public Administration Regional Scientific and Methodological Center "Education and Civil Society" of Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Teacher Education, Zaporozhye, Ukraine

Формування громадянськості учнів старшої школи у полікультурному регіоні: теоретико-методологічний аспект

Богомолова Наталя

магістр державного управління, методист регіонального Науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м.Запоріжжя, Україна

УДК 37.015.31:172:373.8:353.1

Summary

The article deals with the process of civic education among high school students in the conditions of a multicultural region, draws attention to the importance of the theoretical and methodological approach to understanding the features of becoming a conscious citizen in a modern educational environment. An attempt has been made to prove that citizenship arises in the subject, although under the influence of external factors, but it is the result of the process of internalization. Significant features of the environment are highlighted, in which the interaction of external influences and internal transformations takes place in the central subject - a high school student.

Key words: personality, upbringing, socialization, identification, interiorization, citizenship.

Постановка проблеми

Формування громадянина в Україні сьогодні детерміноване суспільними процесами, суперечність і складність яких полягають у тому, що наша країна стала на шлях одночасної побудови правової держави і громадянського суспільства. Це передбачає потребу

формування таких рис особистості, як толерантність, активна громадянська позиція, пріоритет загальнолюдських цінностей, повага до закону, прагнення до соціальної гармонії тощо. Тому в умовах реформування українського суспільства особливого значення набувають питання визначення перспектив розвитку особистості громадянина, шляхів і засобів реалізації її прав та свобод.

Ще на початку існування незалежної України як держави, Законом «Про освіту», визначена мета освіти, складовою якої є формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Саме в цьому полягає сенс державної політики в сфері освіти. Тому реформування освітньої галузі базується на такій фундаментальній zasadі, пов'язаній з вихованням особистості державницького типу, який притаманна громадянська відповідальність за власний свідомий суспільний вибір.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення своєї долі та долі своїх сусідів. В сучасних ситуаціях викликів та загроз, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання дітей та молоді як багатокомпонентної та багатовекторної системи, що формує майбутній розвиток Української держави.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в

Україні, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію; міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу.

Розбудова України як незалежної держави відбувається на тлі демократизації всіх сфер суспільного життя, тому актуальною проблемою сучасної педагогіки є громадянське виховання в умовах полікультурного регіону, що ґрунтується на принципах рівності і недискримінації у всебічному розвитку особистості та потребує забезпечення передумов для збереження і розвитку національних культур.

Сучасне суспільство являє собою складну систему, яка поєднує людей різних культур та національностей, із усією сукупністю їхніх форм взаємодії, взаємозалежності і взаємовпливу в умовах навіть одного регіону.

Актуальність діалогу культур заради солідаризації суспільства стає як в межах

окремої країни, так в Європі і світі. Невирішеними залишаються питання як зберегти єдність в різноманітті. Розвиток міжкультурних компетенцій полегшує відносини і взаємодії між людьми різного походження та культур, які мають жити разом у мирі. Міжкультурні компетенції дозволяють, зокрема, обміну усвідомлення особливостей і несхожості людей, що сприяє уникненню стереотипів.

Тому виникає потреба у формуванні міжкультурних компетенцій нової генерації молоді, яка, завдяки сучасним інформаційним технологіям, має певні можливості для налагодження мирного діалогу. Культурна грамотність стає фундаментальним ресурсом та необхідним інструментом у розумінні особистої ідентичності через розуміння «іншого». Таким чином, міжкультурні компетенції дають розширення можливостей міжкультурної комунікації з «іншими» з метою подолання розбіжностей, вирішення конфліктів і встановлення основ мирного співіснування

Сучасна Україна надзвичайно гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян на засадах цінностей демократичного суспільства - верховенстві прав людини, рівності і взаємній відповідальності. А виховання сучасного громадянина можливе лише за умови створення демократичного середовища у навчальному закладі, який має стати для молоді людини осередком становлення особистості, здатної брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Тому виникла необхідність реформування системи освіти у напрямку формування творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення. В свою чергу, умовою самореалізації особистості виступає самовизначення, що є важливим засобом ідентифікації особистості як громадянина.

Так у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року наголошується на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, необхідності здобуття учнями умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Отже, соціальні і громадянські компетентності визначені серед ключових [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність, проблема формування громадянськості завжди знаходилася в полі зору українських педагогів (Г. Ващенко, М. Грушевський, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, та ін.).

Значна роль у розвитку виховання громадянськості молоді належить українським філософам-класикам (О. Духнович, П. Куліш,

Г. Сковорода), провідникам української ідеології національного романтизму (М. Костомаров, М. Коцюбинський, М. Пирогов, Л. Українка, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко) й визначним вітчизняним політичним діячам (В. Винниченко, М. Грушевський, М. Драгоманов).

Феномен громадянського виховання на початку ХХ ст. виокремив у самостійну виховну проблему німецький педагог Г. Кершенштайнер, розвинув моральну компоненту громадянськості Дж. Дьюї.

Теоретичні засади виховання громадянськості особистості представлено у працях сучасних філософів П. Кононенка, В. Кременя, М. Поповича, В. Ткаченка, В. Шинкарука; психологів І. Бега, М. Боришевського, А. Маслоу, Є. Помиткіна, В. Рибалки, К. Роджерса,

У педагогічному дискурсі проблема становлення громадянськості молоді обґрунтована П. Вербицькою, П. Ігнатенком, Н. Косаревою, А. Крицькою, О. Коберником, В. Оржеховською, Г. Пустовітом, О. Сухомлинською, І. Тараненко, К. Чорною.

Окремі аспекти громадянськості висвітлено у педагогічних дослідженнях останніх років, присвячених вихованню культури демократизму учнівської молоді (Г. Назаренко); саморозвитку і самореалізації особистості старшокласників у процесі соціалізації (Ж. Воронцова, А. Ковальова, Н. Комісаренко); розвитку зростаючої особистості у системі вільного виховання (Т. Калініченко); формування пізнавальної самостійності та ініціативності старшокласників (В. Логвіненко, В. Манько, Т. Пашенко); сприяння громадянському самовизначенню учнівської молоді (І. Сахневич) та інших.

У дослідженнях науковців Т. Алексеєнко, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, А. Мудрика, Ж. Петрович, С. Савченко та ін., соціокультурний і педагогічний феномен соціалізації розглядається як перехід від пасивного соціалізаційного впливу до активного, що і визначає суб'єктність особистості.

У наукових працях названих вище вчених аналізуються закономірності, принципи, зміст та процес трансформації суспільних та громадянських цінностей, особливості їх інтеріоризації зростаючою особистістю. Проте подальшої розробки потребують визначення ролі теоретико-методологічного підходу до розуміння особливостей формування в учнів старших класів громадянськості.

Мета статті:

визначити теоретико-методологічні аспекти формування громадянськості у старшокласників в умовах полікультурного регіону

Виклад основного матеріалу дослідження.

В контексті формування громадянськості у старшокласників ми маємо використовувати науковий термін «виховання», який дослідниками визначався по-різному. На думку В. Сухомлинського, виховання є

цілеспрямованою взаємодією особистості та її оточення в процесі різноманітних видів діяльності, результатом якої є самореалізація та самоствердження суб'єктів виховного процесу [10], з точки зору А. Макаренка, виховання є реалізацією співробітництва вихователів і вихованців [7].

В контексті сучасних поглядів цей термін постає в різних аспектах: так, С. Гончаренко розглядає виховання як процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів; вплив на психіку людини, спрямований на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства [3; с.53]. Також виховання визначається: як процес передачі особистості соціального досвіду (І. Огородніков [8], І. Харламов [13]), як система виховних заходів та «формування особистості людини» (С. Гончаренко [4], М. Фіцула [12]), як сукупність послідовних дій з загального розвитку особистості, що сприяє якісним психічним та психологічним змінам (Ю. Бабанський [1], Г. Костюк [6]), як вплив на розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії, який сприяє позитивній реакції вихованців, активності та прагненню до саморозвитку (І. Бех [2]), як свідомий процес розвитку особистості шляхом співпраці із суб'єктами навчально-виховної діяльності, що передбачає отримання та передачу соціального досвіду [5].

Отже, центральна ідея полягає в тому, що вихованець зазнає перетворень завдяки зовнішньому цілеспрямованому впливу, але робить це певною мірою суб'єктно.

Керуючись принципом єдності зовнішньої та внутрішньої діяльності, акцент у векторі активності старшокласника як суб'єкта «формування громадянськості» ставиться на тому, що він спрямовує процес на себе. Тому для нашого дослідження доцільно розглянути цей процес як «внутрішню діяльність суб'єкта», котра відбувається у такому ж внутрішньому, специфічному середовищі, яке деякі дослідники позначають як «самосвідомість особистості».

Громадянськість постає як інтегральна характеристика суб'єкта, яка містить певні складники. З огляду на актуальність набуття громадянськості суб'єктом в теперішніх соціально-політичних умовах потрібно говорити про цілеспрямоване її формування в процесі педагогічного впливу. Це призводить до необхідності розглядати системне співвідношення суб'єкта з компонентами соціального середовища, яке постає як соціокультурне, а також із спеціально організованим педагогічним середовищем.

Такий розгляд потребує адекватних методологічних засобів, насамперед – системного підходу як загальнонаукової методології, діяльнісного підходу, соціокультурного підходу, деяких психологічних теорій.

Старшокласник, в контексті нашого дослідження, виступає як узагальнений носій

тих властивостей, які в ньому виникають та розвиваються так чи інакше. Зрештою для такої діяльності суб'єкта доцільно розглядати певну низку «переходу зовнішнього у внутрішнє»: соціалізація - ідентифікація - інтеріоризація.

На наш погляд в процесі ідентифікації, як засобу формування громадянськості, має враховуватись не тільки взаємозв'язок внутрішнього і зовнішнього, але й те, що підлягає інтеріоризації та як (яким чином) це відбувається.

Поняття «інтеріоризація» виступає теоретико-методологічним засобом, який сприяє визначенню і зрозумінню процесу перетворення зовнішнього у внутрішнє, що і стає змістовною ознакою громадянськості особистості старшокласника.

Отже, у сучасному розумінні громадянськість визначається як політична соціально-психологічна якість, властивість поведінки індивіда, що характеризується усвідомленням себе повноправним громадянином країни з політично зрілою свідомістю, розвинутим почуттям патріотизму і не лише співпричетністю до долі своєї країни і свого народу, а й відповідно організованою діяльністю [11; с.6].

За підсумками розгляду теоретико-методологічного підходу до розуміння особливостей процесу формування громадянськості у старшокласників, можливо окреслити такі особливості набуття громадянськості суб'єктом: 1) він є органічною складовою більш загального процесу соціалізації; 2) це дає можливість розглядати набуття громадянськості як «громадянську ідентифікацію», а результат цього процесу позначати зокрема і як «громадянську ідентичність»; 3) така ідентичність може розглядатись не тільки як результат ідентифікації, а також і як мета того, з чим треба ідентифікуватись; 4) феномен громадянської ідентичності «міститься» в соціальному середовищі і тому може поставати як цілісний образ або як система складників (якостей, цінностей, рис, тощо).

Саме такий підхід дає можливість подальшого розгляду процесу формування громадянськості старшокласників як взаємодію зовнішніх та внутрішніх факторів, а значення виховного середовища - як складової полікультурності освітнього процесу.

Формування ідентичності особистості також обумовлено особливостями регіону, його етнонаціональним складом та соціальним устроєм. Особливості полікультурного середовища вимагають у процесі формування громадянських якостей урахування низки об'єктивних та суб'єктивних факторів: національно-територіального, соціально-економічного, соціального середовища, ідеології, політики, моралі та ін.

Виховання громадянськості, в умовах сформованої політичної нації, все менше залежить від етнокультурної основи, приналежності суб'єктів до неї. А от цінність толерантності до носіїв інших етнокультурних основ залежить від умов соціалізації, тобто –

середовища, – істотним чином.

Таким специфічним середовищем, на нашу думку, є полікультурний регіон.

Регіональний компонент, під яким ми розуміємо цілісний комплекс територіально-географічних, природних, соціально-політичних, економічних, культурно-історичних, демографічних, національно-етнічних, конфесійних, педагогічних та інших особливостей, що визначають зовнішню й внутрішню ситуацію громадянського становлення старшокласника, у процесі формування громадянських якостей особистості в полікультурному середовищі, набуває особливого значення.

Полікультурні регіони в Україні формувалися протягом багатьох століть, вони мають свої особливості, які необхідно враховувати при формуванні та реалізації державної політики, в тому числі у галузі освіти. Структура і зміст полікультурного регіону має розглядатися на основі врахування багатоетнічного складу суб'єктів освітніх систем з різним мовним, культурним, конфесійним та поліетнічним складом учасників навчально-виховного процесу і різноманіття цих культур в соціумі.

В умовах полікультурного регіону процес формування громадянина як патріота відбувається в умовах співвідношення відповідних об'єктивних і суб'єктивних факторів власне громадянського становлення. Також основною умовою процесу формування громадянських якостей особистості виступає соціально-зумовлена чи особисто значуща специфічна громадянська діяльність.

Проблема формування громадянськості учнів старшої школи в полікультурному регіоні привертає увагу тому, що є адекватною педагогічною реакцією на такі гострі проблеми, як міжособистісні, міжгрупові й міжетнічні конфлікти, різні дискримінаційні

Висновки.

Таким чином, міжкультурні відносини у процесі формування української державності стають одним із впливових факторів формування єдності українського суспільства, де головним суб'єктом цього процесу виступає свідомий громадянин, який: зберігає свою соціально-культурну ідентичність; прагне до розуміння інших культур; поважає інші культурно-етнічні спільності; вміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань; готовий до активної творчої діяльності в динамічному полікультурному і багатонаціональному середовищі.

Виховання сучасного громадянина можливе лише за умови створення демократичного середовища у навчальному закладі, який має стати для молоді людини осередком становлення особистості, здатної брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. Тому виникла необхідність реформування системи освіти у напрямку формування творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення. В свою чергу, умовою самореалізації особистості виступає самовизначення, що є важливим засобом ідентифікації особистості як громадянина.

Список використаної літератури:

1. Бабанский Ю. К. Интенсификация процесса обучения / Юрий Константинович Бабанский. – М.: Знания, 1987. – 80 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І.Д. Бех. – Київ : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К.; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Кирпа А.В. Полікультурне виховання старшокласників у діяльності євроклубу загальноосвітнього навчального закладу: дисертація на здобуття наук. ст. канд. пед. наук (спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання). – Київ, 2016.

6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. - К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
7. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / Антон Семенович Макаренко. – 2-е издание. – Собрание сочинений: В 7 т. ; Т. 1. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957 – 783 с.
8. Огородников И. Т. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М. : Просвещение, 1968. – 375 с.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. №988-р «Про затвердження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
11. Сухомлинська О. В. Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого - до нових акцентів і наголосів / О. В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. - 2015.- № 2 (87).– с. 5-13.
12. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник / М. М. Фіцула. - К. : Видавничий центр « кадемвидав», 2009. - 560 с.
13. Харламов И. Ф. Педагогика : учебник для студ. пед. спец. высших учеб. Заведений / Иван Федорович Харламов. - Минск : Университетское изд-во, 2002. – 7-е изд. – 560 с.

Анотація

У статті розглядається процес формування громадянськості у старшокласників в умовах полікультурного регіону, звертається увага на важливість теоретико-методологічного підходу до розуміння особливостей становлення свідомого громадянина в сучасному виховному середовищі. Здійснено спробу довести, що громадянськість виникає у суб'єкта хоча і під впливом зовнішніх факторів, але вона є результатом процесу інтеріоризації. Виокремлені змістовні ознаки середовища, в якому відбувається взаємодія зовнішніх впливів та внутрішніх перетворень у центрального суб'єкта – учня старшої школи.

Ключові слова: особистість, виховання, соціалізація, ідентифікація, інтеріоризація, громадянськість.

Мовні курси в Європі

EIDV проводить мовні курси з вивчення словацької та польської мови. Курси базуються на провідних методиках вивчення іноземних мов.

Адаптація майбутніх студентів європейських ВНЗ є психологічно і мовно складним процесом. Тісне спілкування з носіями мови, в їх рідній країні забезпечить швидке і якісне засвоєння мовних навичок.

EIDV Організовує семінари, літні школи для абітурієнтів, які бажають навчатись в Словаччині та Польщі. З дітьми працюють психологи, філологи та юристи.

В листі укажіть напрям і зміст курсу, термін, необхідність отримання сертифікату, додатку з дисциплінами.

EIDV – Ваш європейський партнер

